

PANDEMİ SÜRECİNDE KLİNİK UYGULAMA YAPAMAYAN İLK VE ACİL YARDIM ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ YAŞAM İLE İLGİLİ KAYGI DÜZEYLERİNİN VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ

 Elif KILIÇ GÜNER¹ Özge AKBABA² Elanur YILMAZ KARABULUTLU³ Havva ÖZTÜRK⁴

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, COVID-19 pandemisi sürecinde klinik uygulama yapamayan ilk ve acil yardım programı öğrencilerinin mesleki yaşamları ile ilgili kaygı düzeylerinin ve ilişkili faktörlerini belirlemek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Kesitsel tanımlayıcı nitelikte olan bu araştırmanın evrenini üç üniversitenin ilk ve acil yardım programında öğrenim gören öğrenciler oluşturdu. Araştırmada örneklem seçimine gidilmedi. Ocak 2020-Mart 2020 tarihleri arasında araştırmaya katılmayı kabul eden 379 öğrenci ile çalışma yürütüldü. Veriler Kişisel Bilgi Formu ve Acil Sağlık Çalışanları için Mesleki Kaygı Ölçeği kullanılarak online olarak toplandı. Veriler Statistical Package for Social Science 25 programıyla analiz edilip, değerlendirmede; sayı, yüzde, ortalama, standart sapma ve bağımsız örneklem t testi kullanıldı.

Bulgular: Öğrencilerin mesleki kaygı düzeyine ilişkin ölçek puan ortalamaları 3,32±0,84 olarak bulundu. Kadınların, ikinci sınıfların, mesleğe başlamak için kendisini hazır hissetmeyenlerin, hastaya müdahale ederken korku yaşayacağını düşünenlerin, uzaktan eğitimin mesleki bilgiyi olumsuz etkilediğini düşünenlerin, yapmaktan korktuğu klinik uygulama olanların ve olumsuz deneyim yaşamaktan korkanların kaygı puanları istatistiksel olarak anlamlı olup, kaygı düzeyleri daha yüksek bulundu (p<0,05).

Sonuç: Öğrencilerin mesleki yaşam ile ilgili kaygıları orta düzeyde olup, pandemi sürecinde klinik uygulama yapamamaya bağlı kendilerini mesleğe başlamak için hazır hissetmedikleri ve mesleki korkular yaşadıkları belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, Klinik Uygulama, Pandemi, İlk ve Acil Yardım

¹ Sorumlu Yazar /Corresponding Author, Öğr.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Farabi Hastanesi, Trabzon, Türkiye, klcelif28@gmail.com

² Öğr.Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Erzincan, Türkiye, ozgeakbaba24@gmail.com

³Prof.Dr., Erzurum Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Erzurum, Türkiye, elanur.karabulutlu@erzurum.edu.tr

⁴Prof.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi /Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Trabzon, Türkiye, ozturkhavva@gmail.com

DETERMINATION OF ANXIETY LEVELS AND ASSOCIATED FACTORS RELATED TO PROFESSIONAL LIFE IN FIRST AND EMERGENCY AID STUDENTS UNABLE TO PRACTICE IN THE CLINICAL SETTING DURING THE PANDEMIC

ABSTRACT

Objective: The aim of the study is to determine the anxiety levels and associated factors related to professional life of first and emergency aid students who have been unable to practice in the clinical setting during the pandemic.

Method: The population of this cross-sectional descriptive study consisted of students studying in the first and emergency aid programs at three different universities. The study was conducted with 379 students who agreed to participate in the research between January 2020 and March 2020, but without sample selection. Data were collected online using the Personal Information Form and Occupational Anxiety Scale for Emergency Medical Service Professionals. The questionnaires were administered to students online. Data were analysed with the Statistical Package for Social Sciences 25 software, and number, percentage, mean, standard deviation and independent-sample t-test were used in the evaluation.

Results: Students' mean score from the Occupational Anxiety Scale was 3.32 ± 0.84 . The anxiety scores of females, second-year students, those not feeling ready to start working, those who think that they will experience fear while giving the patient medical attention, who think that distance education affects professional knowledge adversely, those who are afraid to perform a specific clinical practice, and those who are afraid to have a negative experience, were found to be statistically significantly higher ($p < 0.05$).

Conclusion: It was determined that the students' anxiety regarding professional life was at a moderate level, that they did not feel ready to start the profession and they experienced professional fears due to having been unable to make clinical practice during the pandemic period.

Key Words: Anxiety, Clinical Practice, Pandemic, First and Emergency Aid

GİRİŞ

Hastane öncesi acil sağlık hizmetlerinde rol alan ilk ve acil yardım teknikerlerinin ambulanslarda görev yapmaya başlaması, başta Kuzey Amerika ülkeleri olmak üzere batılı ülkelerde 1950'li yıllara kadar dayanmaktadır. Türkiye'de ise hastane öncesi alana özgü personel eğitimi 1993 yılında başlamış, 1995 yılında ilk mezunlarını "Ambulans ve Acil Bakım Teknikerleri" unvanı ile vermiştir (Çelikli, 2016:40-42). İlk ve acil yardım programlarının ilk kurulduğu dönemlerde, eğitimde standartlaşma oluşmadığından bazı sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle Paramedik Eğitim Standartları Derneği (PESAD) tarafından; programlar oluşturmuş ve uygulamaların bu eğitimlerin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir (Ayla, 2019:111-113). Çünkü bu eğitim sürecinde, uygulamalar yapılamadığında ya da sınırlı gerçekleştirildiğinde,

öğrenilen teorik bilgiler bir süre sonra unutulmaktadır (Sarıbyık, 2019: 14). Oysa klinik uygulamalar, öğrenilen bilgilerin gerçek dünya ortamına yansıtılması için bir fırsattır (Jack vd., 2018: 929-938). Uygulamalar, öğrencilere gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasında, eğitim sürecinde öğrenilenlerin yapılarak ve yaşayarak davranışa dönüştürülmesinde, mesleki yaşantılara adaptasyonda ve otonomi kazanımında önemlidir (Tuygar, 2016: 93).

Tüm uygulamalı eğitimlerde olduğu gibi ilk ve acil yardım teknikerliğinde de klinik uygulamalar, Covid-19 pandemisi nedeni ile kesintiye uğramıştır. Halk sağlığını tehdit eden ve hızla yayılan bu salgın nedeni ile (Uludağ, 2020: 118-127) dünya genelinde ekonomi, sağlık, eğitim gibi birçok alanda önleyici faaliyetler uygulanmaya başlamıştır (Külekcı Akyavuz ve Çakın, 2020: 723-737). Özellikle geniş kitleyi etkileyen eğitim alanında alınan önlemler doğrultusunda, uygulamalı bölümlerde yüz yüze eğitim ve klinik uygulamalar durdurulmuştur (Seven ve Abban, 2021:29-30). Bu kapsamda eğitim sürecinin devam etmesinde en önemli adımı, hiç şüphesiz uzaktan eğitim sistemi oluşturmuştur (Erkut, 2020:125-127). Türkiye’de 13 Mart 2019 itibariyle örgün eğitime ara verilmiş (Yükseköğretim, t.y), üniversiteler faaliyetlerini uzaktan eğitim sistemi ile sürdürmüştür (Akbal ve Akbal, 2020:535). Uzaktan eğitim sistemi, öğrencilerin mesleki bilgi ve becerilerin kazanımının devam ettirilmesinde acil çözüm yolu olarak kullanılmıştır (Akbal ve Akbal, 2020:534-536; Han ve Demirbilek, 2021:199). Bu süreç, öğrenci ve öğretim üyelerinin uzaktan eğitim sistemine yeterince hazır olmaması, teknik aksaklıklar, teknolojiye ulaşmada zorlanma, öğretim üyeleriyle iletişim kurmada sıkıntı, derslere odaklanamama ve sürecin sebep olduğu belirsizlik gibi birçok durumu da beraberinde getirmiştir (Han ve Demirbilek, 2021:189-201; Yolcu, 2020:241-247). Teorik eğitimin yanı sıra uygulamalı eğitimin de online olarak yürütülmesi, mesleki beceri gerektiren sağlık alanındaki öğrencilerin pratik uygulamalarını gerçekleştirememesine (Çelik Eren vd., 2021:251) ve kendilerini yetersiz hissederek kaygı yaşamalarına neden olmuştur (Tanhan ve Özok, 2020:37-47). Benzer çalışmalarda da COVID-19 pandemi sürecinin oluşturduğu belirsizliğin dış hekimi öğrencilerinde strese neden olduğu ve kliniklerin kapatılmasının öğrencilerin klinik performanslarını etkilediği (Loch vd., 2021:45-51), hemşirelik öğrencilerinin de klinik uygulamalarını yapamadıkları için mesleki yetkinliğe ulaşamama endişesi yaşadığı belirlenmiştir (Çelik Eren vd.,2021:250; Aygin vd., 2022:1-18). Pandemi nedeni ile ebelik öğrencilerinin de orta düzeyin üstünde kaygı yaşadığı (Işık ve Küğcümen, 2021; 137) ve ameliyathane hizmetleri öğrencilerinin mesleği ile ilgili gelecek kaygısı yaşadığı saptanmıştır (Çelik İnce vd., 2022:185).

COVID-19 pandemi sürecinde lisans ve ön lisans programı öğrencilerinin klinik uygulama yapamamasına bağlı olarak yaşadığı sorunlar ve kaygı durumlarına yönelik literatürde benzer çalışmalara rastlanmış olmasına rağmen ilk ve acil yardım programı öğrencilerinde

yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğrencilerin klinik uygulamaları yapmadan mesleki yaşama geçiş yaptığı bu dönemde; kaygılarının değerlendirilerek en aza indirilmesi, mesleki teorik bilgilerinin ve uygulama becerilerinin arttırılarak uygulama hatalarının önlenmesi ve hasta güvenliğinin sağlanması önemlidir. Bu araştırma, pandemi sürecinde klinik uygulama yapamayan ilk ve acil yardım programı öğrencilerinin mesleki yaşam ile ilgili kaygı düzeylerini ve ilişkili faktörleri belirlemek amacıyla yapıldı.

1. GEREÇ VE YÖNTEM

1.1. Araştırma Sorusu

1. Pandemi sürecinde klinik uygulama yapmayan İlk ve Acil Yardım programına kayıtlı öğrencilerin mesleki yaşam ile ilgili kaygı düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri, mesleki yaşam ile ilgili kaygı düzeylerini etkilemekte midir?
3. Öğrencilerin mesleki ve uzaktan eğitime yönelik düşünceleri, mesleki yaşam ile ilgili kaygı düzeylerini etkilemekte midir?

1.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu (n=135), Trabzon Üniversitesi Tonya Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu (n=80) ve Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu (n=235) İlk ve Acil Yardım Programında öğrenim gören toplam 450 öğrenci oluşturdu. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyip tüm evrene ulaşılmaya çalışıldı. Sonuçta araştırma, üç üniversitenin ilk ve acil yardım programında öğrenim görüp, akıllı cep telefonu kullanan ve araştırmaya katılımda gönüllü olan 379 öğrenci ile tamamlandı.

1.3. Verilerin Toplama Araçları

Araştırmanın verileri; Kişisel Bilgi Formu ve Acil Sağlık Çalışanları için Mesleki Kaygı Ölçeği kullanılarak toplandı.

1.3.1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan form; cinsiyet, sınıf ve mezun olduğu lise türü gibi sosyo-demografik özelliklerini içeren 3 soru, bölümde okumaktan memnun olma durumu, mesleğe başlamak için kendini hazır hissetme, mesleki teorik ve uygulama becerileri olarak yeterli hissetme durumu, uzaktan eğitimin mesleki bilgiyi etkileme durumu, hastaya müdahale ederken korku yaşayacağını düşünme, olumsuz deneyim yaşamaktan korkma,

yapmaktan korkulan uygulama varlığı ve korkulan uygulama durumlarını değerlendiren toplam 10 soru bulunmaktadır.

1.3.2. Acil Sağlık Çalışanları İçin Mesleki Kaygı Ölçeği: Sevinç Postacı ve arkadaşları tarafından 2020 yılında geliştirilen ölçek, ‘bedensel, fiziksel ve hayati kaygılar’ ve ‘ortam, çalışan, ekipman ve çevresel faktörlere ilişkin kaygılar’ olmak üzere iki alt boyuttan ve 22 maddeden oluşmaktadır. Beşli Likert tipindeki ölçek 1= Hiç Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Tamamen katılıyorum) şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puan ölçek madde sayısına bölüldüğünde elde edilen puan 5’e yakınsa kaygı durumu yüksek, 1’e yakın ise kaygı düzeyi düşük olarak değerlendirildi. Ölçeğin toplamda ve alt boyutlar düzeyinde Cronbach Alpha değerleri; 0,86-0,91 arasındaydı (Sevinç Postacı vd., 2020:106-108). Yürütülen çalışmada ise ölçek geneli için Cronbach Alpha değeri 0,947; bedensel fiziksel ve hayati kaygılar alt boyutu için 0,927; ortam çalışan ekipman ve çevresel faktörlere ilişkin kaygılar alt boyutu için 0,912 olarak bulundu.

1.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın yürütülmesi için Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan (22/01/20 protokol no:01/15) ve üniversitelerden (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/27.01.2021, Trabzon Üniversitesi/ 03.02.2021, Artvin Çoruh Üniversitesi/ 02.03.2021) gerekli kurum izinleri alındı. Araştırma için kullanılan anketler, Google formlardan çevrimiçi sistemde oluşturulup kurum izinlerinden sonra öğrencilere gönderildi. Ankette öğrencilere araştırmanın amacı açıklandı. Çalışmayı gönüllü olarak katılanlardan ‘çalışmanın amacı konusunda bilgilendirildim ve çalışmaya katılmayı kabul ediyorum’ şeklinde online onam alındıktan sonra anketi yanıtlanması yaklaşık 10-15 dakika sürdü. Veriler 27/01/2020-07/02/2020 tarih aralığında online olarak toplandı. Çalışmaya gönüllü olan katılımcılara bilgilendirme yönergesinde anketi yalnız bir defa doldurmaları istendi.

1.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 25.0 programı kullanılarak analiz edildi. İlk ve acil yardım öğrencilerinin demografik özellikleri, mesleki ve uzaktan eğitime ilişkin düşünceleri, mezuniyet sonrası yapmaktan korktukları uygulamaları tanımlamada sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanıldı. Verilerin normal dağılıma uygunluğu normallik testleri ve basıklık çarpıklık değerleri ile kontrol edildi. Verilerin normal dağılım sağladığı tespit edildi. Öğrencilerinin demografik özellikleri, bölümleri, mesleki ve uzaktan eğitime yönelik düşünceleri, mesleki korkularına ilişkin düşünceleri ile mesleki kaygı ölçeği ve alt boyut puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi kullanıldı.

Tüm istatistiksel analizlerde $p < 0,05$ anlamlılık düzeyi olarak kabul edildi. Ölçeğe ilişkin güvenirlik analizi ise Cronbach Alpha ile incelendi.

2. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerinin %71,5'i kadın, %52,8'i birinci sınıf, %52,5'i diğer liselerden (Anadolu, Sosyal Bilimler, İmam Hatip ve Açık Öğretim) mezundur. %91'i bölümde okumaktan memnundur ve %66,8'i mesleğe başlamak için kendini hazır hissetmediğini, %73,9'u teorik bilgisinin ve %76,3'ü uygulama becerisinin yeterli olmadığını düşünmektedir. Ayrıca öğrencilerin %56,5'i mezuniyet sonrası hastaya müdahale ederken korku yaşayacağını ve %71'i meslekte olumsuz deneyim yaşamaktan korktuğunu belirtmiştir. Öğrencilerin %80,2'si uzaktan eğitimin mesleki bilgiyi olumsuz etkilediğini belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri, Mesleğe ve Uzaktan Eğitime İlişkin Düşünceleri (N= 379).

Demografik özellikler		N	%
Cinsiyet	Kadın	271	71,5
	Erkek	108	28,5
Sınıf	1.sınıf	200	52,8
	2.sınıf	179	47,2
Mezun olunan lise	Sağlık meslek lisesi	180	47,5
	Diğer Liseler (Anadolu, Sosyal Bilimler, İmam Hatip ve Açık Öğretim)	199	52,5
Bölümde okumaktan memnun olma	Evet	345	91,0
	Hayır	34	9,0
Mesleğe başlamak için kendini hazır hissetme durumu	Evet	126	33,2
	Hayır	253	66,8
Mesleki teorik bilginin yeterli olduğunu düşünme	Evet	99	26,1
	Hayır	280	73,9
Mesleki uygulama becerinin yeterli olduğunu düşünme	Evet	90	23,7
	Hayır	289	76,3
Hastalara müdahale ederken korku yaşayacağını düşünme	Evet	214	56,5
	Hayır	165	43,5
Olumsuz deneyim yaşamaktan korkma	Evet	269	71,0
	Hayır	110	29,0
Uzaktan eğitimin mesleki bilgiyi etkileme durumu	Olumlu	75	19,8
	Olumsuz	304	80,2

Öğrencilerin %77'si mezuniyet sonrası yapmaktan korktuğu uygulamalar olduğunu belirtirken, bu uygulamalar içerisinde %35,9'u doğum eylemine yardımcı olma, %35'i

entübasyon ve %26,6'sı travmaya müdahale uygulamalarında n korktuğunu belirtmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Mezuniyet Sonrası Yapmaktan Korktukları Uygulamalar

	N	%
Yapmaktan korkulan uygulama varlığı	292	77,0
Doğum eylemine yardımcı olma*	136	35,9
Entübasyon*	133	35,1
Travmaya müdahale etme*	101	26,6
İntraosseöz ilaç uygulamaları*	97	25,6
Üriner katater takma*	89	23,5
Nazogastrik sonda takma*	79	20,8
Triyaj*	70	18,5
Defibrilasyon*	70	18,5
Kalp masajı*	54	14,2
IV ilaç uygulamaları*	46	12,1
IM ilaç uygulamaları*	37	9,8

*Sadece tablo 2 geçerli olmak üzere birden fazla seçenek işaretlenmiş ve N katlanmıştır.

Öğrencilerin mesleki kaygı düzeyine ilişkin ölçek toplam puan ortalamaları $3,32\pm 0,84$, bedensel, fiziksel ve hayati kaygılar boyutunda $3,35\pm 0,87$ ortam, çalışan, ekipman ve çevresel faktörlere ilişkin kaygı boyutunda $3,40\pm 0,92$ olarak bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin Acil Sağlık Çalışanları için Mesleki Kaygı Ölçeği ve Ölçek Alt Boyut Puan Ortalamaları (N= 379)

	Minimum	Maximum	Ort. ± SS
Acil Sağlık Çalışanları için Mesleki Kaygı Ölçeği	1,00	5,00	$3,32\pm 0,84$
Bedensel, Fiziksel ve Hayati Kaygılar Faktörü	1,00	5,00	$3,25\pm 0,87$
Ortam, Çalışan, Ekipman ve Çevresel Faktörlere İlişkin Kaygılar	1,00	5,00	$3,40\pm 0,92$

Öğrencilerin demografik özelliklerine göre mesleki kaygı ölçeği puanları karşılaştırıldığında, erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin, birinci sınıf öğrencilerine göre ikinci sınıf öğrencilerinin ölçek toplamı, bedensel, fiziksel ve hayati kaygılar alt boyut puanları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Öğrencilerin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre ortam, çalışan, ekipman ve çevresel faktörlere ilişkin kaygılar boyutu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Ayrıca öğrencilerin mezun oldukları lise türü ile ölçek genel toplamı ve alt boyut puanları farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$) (Tablo 4).

Bölümde okumaktan memnun olanların olmayanlara göre bedensel, fiziksel ve hayati kaygılar alt boyutu puanlarının düşük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$).

Ancak bölümde okumaktan memnun olma durumu ile ölçek toplamı, ortam, çalışan, ekipman ve çevresel faktörlere ilişkin kaygılar alt boyut puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

Öğrencilerin mesleğe başlama için kendini hazır hissetme durumuna göre toplam ölçek ve alt boyutunda puanlarının daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Mesleğe başlamak için kendini hazır hissetmeyenlerin puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Öğrencilerin teorik bilgi ve uygulama becerisinin yeterli olma durumuna göre ölçek toplam puanı ve alt boyutlarından aldığı puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$) (Tablo 4).

Öğrencilerin mesleki yaşamdaki korkularla ilgili sorularda müdahale ederken korku yaşayacağını düşünme, olumsuz deneyim yaşamaktan korkma ve yapmaktan korktuğu uygulama olması durumuna göre toplam ölçek puanı ve alt boyutlarından elde edilen puanların istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Müdahale ederken korku yaşayacağını düşünen, olumsuz deneyim yaşamaktan korkan ve yapmaktan korktuğu uygulama olan öğrencilerin kaygı puanı puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinin mesleki bilgiyi etkileme durumuna göre toplam ölçek puanı ve alt boyutlarından elde edilen puanlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Olumsuz etkilediğini düşünenlerin kaygı puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin Demografik Özellikleri, Bölümlerine Yönelik Düşünceleri, Mesleki Yaşamla İlgili Duygu ve Düşünceleri, Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Düşünceleri ile Mesleki Kaygı Ölçeğine ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması (n= 379)

Öğrencilerin Özellikleri ve Görüşleri		N	BFHK**		OÇEÇF***		AŞÇMKÖ****	
			Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
Cinsiyet	Kadın	271	3,32	0,86	3,45	0,93	3,38	0,84
	Erkek	108	3,09	0,88	3,28	0,90	3,17	0,81
t-testi			2,289		1,645		2,139	
p değeri			0,023*		0,101		0,033*	
Sınıf	1. sınıf	200	3,11	0,87	3,29	0,93	3,19	0,83
	2. sınıf	179	3,40	0,84	3,52	0,89	3,45	0,81
t-testi			-3,316		-2,488		-3,153	
p değeri			0,001*		0,13		0,002*	
Mezun olunan lise	Sağlık meslek lisesi	180	3,29	0,87	3,43	0,97	3,35	0,86
	Diğer liseler (Anadolu,	199	3,22	0,87	3,38	0,88	3,29	0,82

	Sosyal Bilimler, İmam Hatip ve Açık Öğretim)							
t-testi			0,790		0,599		0,745	
p değeri			0,430		0,549		0,451	
Bölümde okumaktan memnun olma	Evet	345	3,22	0,88	3,38	0,93	3,29	0,85
	Hayır	34	3,55	0,76	3,61	0,79	3,58	0,68
t-testi			-2,116		-1,376		-1,909	
p değeri			0,035*		0,170		0,057	
Mesleğe başlamak için kendini hazır hissetme	Evet	126	3,08	0,95	3,23	1,02	3,15	0,91
	Hayır	253	3,34	0,82	3,49	0,86	3,40	0,78
t-testi			-2,558		-2,478		-2,701	
p değeri			0,011*		0,014*		0,007*	
Mesleki teorik bilginin yeterli olduğunu düşünme	Evet	99	3,21	0,91	3,35	0,97	3,27	0,88
	Hayır	280	3,27	0,86	3,42	0,91	3,33	0,82
t-testi			-0,566		-0,619		-0,631	
p değeri			0,572		0,537		0,528	
Mesleki uygulama becerisinin yeterli olduğunu düşünme	Evet	90	3,25	0,89	3,35	1,01	3,30	0,87
	Hayır	289	3,25	0,87	3,42	0,90	3,32	0,83
t-testi			0,027		-0,608		-0,276	
p değeri			0,978		0,544		0,783	
Hastalara müdahale ederken korku yaşayacağını düşünme	Evet	214	3,40	0,84	3,52	0,88	3,45	0,80
	Hayır	165	3,06	0,87	3,26	0,96	3,14	0,86
t-testi			3,873		2,778		3,621	
p değeri			0,000*		0,006*		0,000*	
Olumsuz deneyim yaşamaktan korkma	Evet	269	3,33	0,86	3,50	0,91	3,40	0,82
	Hayır	110	3,07	0,89	3,17	0,93	3,11	0,84
t-testi			2,264		3,229		3,116	
p değeri			0,008*		0,001*		0,002*	
Yapmaktan korktuğu uygulama varlığı	Evet	292	3,34	0,84	3,51	0,89	3,41	0,80
	Hayır	87	2,97	0,91	3,05	0,96	3,00	0,88
t-testi			3,520		4,193		4,009	
p değeri			0,000*		0,000*		0,000*	
Uzaktan eğitimin mesleki bilgiyi etkileme durumu	Olumlu		3,08	0,92	3,19	0,90	3,13	0,86
	Olumsuz		3,30	0,86	3,46	0,92	3,37	0,82
t-testi			-1,958		-2,244		-2,377	
p değeri			0,051		0,025*		0,026*	

*p<0.05

**BFHK= Bedensel, Fiziksel ve Hayati Kaygılar Faktörü

***OÇEÇF= Ortam, Çalışan, Ekipman ve Çevresel Faktörlere İlişkin Kaygılar Faktörü

****ASÇMKÖ= Acil Sağlık Çalışanları için Mesleki Kaygı Ölçeği

3. TARTIŞMA

COVID-19 pandemisi sürecinde, ilk ve acil yardım öğrencilerinin eğitim faaliyetlerinde değişiklikler meydana gelmiş, klinik uygulamalar yapılamamış ve uzaktan eğitim sistemiyle öğrenciler mezun olmuştur. Bu durum, öğrencilerin mesleki yaşantısına yönelik kaygılarını etkileyip arttırmıştır. COVID-19 sürecinde hemşirelik öğrencileri ile yürütülen bir çalışmada, uzaktan eğitim ile yapılan uygulamalı derslerin yüz yüze yapılamamasının yoğun kaygıya sebep olduğu belirlenmiştir (Kürtüncü ve Kurt, 2020:76). Yine hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin ve kaygı düzeylerinin belirlendiği bir çalışmada, öğrencilerin durumluk ve süreklilik kaygı düzeylerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır (Durgun vd., 2021:146). Ayrıca bir başka çalışmada, uygulamalı derslerin yüz yüze yapılamamasının hemşirelik öğrencilerinin motivasyonunu olumsuz etkilediği (Taş ve Dalcalı, 2021:422) ve öğrencilerin anksiyete/kaygı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür (Bat Tonkuş ve Bakırhan, 2022:16). Ameliyathane hizmetleri öğrencileriyle yapılan bir çalışmada ise öğrenciler, pandemi sürecinde uzaktan eğitimle özellikle uygulamalı derslerden yeterli verim almadıklarını, mesleki bilgi ve beceriyi kazanamadıklarını, öz güven ve kaygı problemleri yaşadıklarını belirtmiştir (Çelik İnce ve Çelik Bekleviç, 2022:198). Bu çalışma sonuçlarına benzer şekilde yürütülen çalışmada, ilk ve acil yardım öğrencilerinin mesleki kaygı düzeylerinin orta seviyede olduğu belirlenmiştir. Kaygı düzeyinin düşük olmayıp orta düzeyde olması, COVID-19 pandemisi nedeni ile klinik uygulamaların yapılamamasına bağlı sağlık alanında eğitim gören diğer öğrencilerde olduğu gibi ilk ve acil yardım programı öğrencilerinde de mesleki kaygıyı etkilemiş olabilir.

Bu çalışmada, kız öğrencilerin mesleki kaygı düzeyleri erkek öğrencilerden daha yüksektir. Bu durum bedensel, fiziksel ve hayati kaygılar alt boyutlarında da benzer şekildedir. Literatürü incelediğimizde; pandemi sürecinde kızların erkeklerden daha kaygılı oldukları bildirilmiştir (Zhang vd., 2020:245; Wang vd., 2020:21; Şahin vd., 2020:10). Çünkü genel olarak kadınların kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmadan farklı olarak hemşirelik öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada ise erkeklerin kızlardan daha kaygılı olduğu bildirilmiştir (Sun vd., 2020:537). Bununla birlikte pandemi sürecinde ilk ve acil yardım programı içeriğinde yer alan beden eğitimi ve vücut geliştirme derslerinin uzaktan eğitimle alınması, ayrıca hasta kaldırma, sedye taşıma gibi taşıma tekniklerinin fiziksel güç gerektiren eylemler olması, kız öğrencilerin erkeklere göre daha yüksek kaygı yaşamalarına neden olmuş olabilir.

Çalışmada, cinsiyetin yanı sıra sınıf düzeyi de öğrencilerin kaygı düzeylerini etkilemiştir. İkinci sınıfların birinci sınıflara göre kaygı düzeyleri daha yüksektir. Çelik İnce ve

arkadaşlarının yaptığı çalışmada, pandemide mezun olup işe başlama düşüncesi yaklaştıkça öğrencilerin mesleki kaygı düzeyinin arttığı belirtilmiştir (Çelik İnce vd., 2022: 197). Yapılan başka çalışmada, mezuniyet yaklaştıkça ve sınıf düzeyi arttıkça kaygı düzeyinin arttığı belirtilmiştir (Evgin vd., 2017:26; Aydın ve Tiryaki, 2017:718). Bu durum, birinci sınıflara göre ikinci sınıf öğrencilerinin gerçek klinik ortamda klinik uygulamalarını tamamlamadan mezun olma düşüncesinden kaynaklanabilir.

Çalışmada mesleğe başlamak için kendini hazır hissetmeyenlerin, hastalara müdahale ederken korku yaşayacağını düşünenlerin ve olumsuz deneyim yaşamaktan korkan öğrencilerin de kaygı düzeyleri daha yüksektir. Özbay ve Çınar'ın çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun uzaktan eğitimin hemşirelik alanında uygulamaya dayalı yetkinlikler kazandırmada yeterli olmadığını, laboratuvar ve klinik uygulamalarda eksikliklere sebep olabileceğini belirttiği bildirilmiştir (Özbay ve Çınar, 2020:41). Yapılan başka çalışmalarda, COVID-19 pandemi sürecinde klinik uygulamaların yapılamaması, mezuniyet sonrası iş hayatına atılacak öğrencilerde klinikte karşılaşılabilecekleri sorunların çözümünde yeterlilik, mesleki profesyonellik gibi konularda olumsuz etkilere neden olabileceği belirtilmiştir (Keskin Kızıltepe ve Kurtgöz, 2020:559; Terzi vd., 2020:287). COVID-19 sürecine bağlı olmaksızın öğrencilerin klinik uygulamalarına yönelik literatürde, klinik uygulama yapmadan önce yanlış uygulama yapma düşüncesi ve hastane ortamına bağlı bilinmezliklerin gerginlik ve sıkıntıya (Evgin vd., 2017:24), deneyimsizliklere bağlı hastaya zarar verme ya da ölümcül hata yapma korkusunun öğrencilerde sıkıntı, stres ve gerginlik yaşamalarına neden olduğu (McKenna ve Plummer, 2013:59), öğrencilerin klinik uygulamaya çıkmadan önce kendini hazır hissetmediği, teorik bilgisini yetersiz olarak gördüğü, yapmaktan korktuğu bir uygulama olduğu, olumsuz deneyim yaşamaktan korktuğu belirtilmiştir (Bayar vd.,2009:39-40). Bu sonuçlar doğrultusunda uygulamalar, örgün eğitimde yüz yüze alınsa bile öğrenciler üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Dolayısıyla COVID-19 sürecinde, öğrencinin klinik uygulamaları yapamadan mezun olma durumunun öğrencilerin kaygı düzeyini arttırması kaçınılmazdır.

Çalışmada, yapmaktan korktuğu bir uygulama olan öğrencilerin mesleki kaygıları daha yüksektir. En çok korkulan uygulama ise doğum eylemine yardımcı olma, entübasyon ve travmaya müdahaledir. İlk ve acil yardım alanında entübasyon, travmaya müdahale, doğuma yardımcı olma eylemleri komplike olan uygulamalar olup beceri, hızlı karar verme ve müdahale etmeyi gerektirmektedir. Bu uygulamalar esnasında yapılan eksiklikler geri dönüşü olmayan sorunlar oluşturabilmektedir. Böyle önemli uygulamaların pandemi sürecine bağlı laboratuvarda maketler üzerinde uygulanamayıp ve klinik ortamlarda görülmemesi, öğrencilerin kaygı düzeyini arttırmış olabilir. Bu görüşü destekler şekilde Bıyık Bayram'da çalışmasında, COVID-19 pandemisi nedeni ile kliniklerden uzak kalmasına bağlı olarak öğrencilerin klinik

uygulamalarında eksiklikler yaşadığını ve bu durumunun öğrencilerin öz yeterlilik algısını ve becerilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (Bıyık Bayram, 2022:103). Gürbüz ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise en az bir defa uygulama yapılan konularda, ilk ve acil yardım öğrencilerinin kendilerini mesleki olarak daha yeterli hissettikleri, kardiyopulmoner resüsitasyon ve doğum eylemine yardımcı olma durumunun mesleki yeterlilik algısını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Gürbüz vd., 2019:176-177). Yine Bayram'ın hemşirelik öğrencileriyle yaptığı çalışmada; öğrencilerin çoğu kan alma, intravenöz kateter uygulama, kasiçi ve derilati enjeksiyon yapma gibi mesleki uygulamaları klinikte en az bir defa uyguladıklarını ve bu uygulamada kendilerini yeterli gördüklerini; nazogastrik tüp takma, nazofaringeal aspirasyon ve üriner kateter uygulamasını yapmadıklarını ve bu uygulamada öğrencilerin kendilerini yeterli görmediklerini belirtilmiştir (Bıyık Bayram, 2022: 97-101).

Çalışmada, uzaktan eğitim sürecinin mesleki teorik bilgiyi olumsuz etkilediğini düşünen öğrencilerin kaygı düzeyleri daha yüksektir. Bu sonuca benzer olarak Durgun'un çalışmasında da hemşirelik bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik olumsuz düşünceleri arttıkça kaygı düzeylerinin arttığı belirtilmiştir (Durgun vd., 2021:146-147). Uzaktan eğitim sürecinde ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda, öğretim elemanına ulaşmada yaşanan problemler, internet erişim sorunları, motivasyonu sürdürmemeye gibi birçok durumun öğrencilerin kaygılarını arttırdığı bildirilmektedir (Yolcu, 2020:246-247; Han vd., 2020:198-201). Yine öğrencilerin, uygulamaların uzaktan eğitimde eksik olmasından dolayı öğrenilenlerin pekiştirilememesi, çok fazla ödev verilmesi, teknik ve teknolojik sorunlar yaşanması, örgün eğitime göre düşük verim alınması, derslere ve sürece adapte olamama gibi sorunlar yaşadığı için uzaktan eğitimi olumsuz olarak gördükleri bildirilmiştir (Çelik Eren vd., 2021:248-253). Uygulamalı başka bölümlerle ilgili yapılan çalışmalarda da uzaktan eğitimin öğrencileri zorladığı (Bingöl, 2020:895), uzaktan eğitimin uygulamalı bölümler için uygun olmadığı bildirilmiştir (Kedra ve Kaltsidis, 2020:18-26; Umuzdaş ve Baş, 2020:215). COVID 19 pandemi sürecinde diğer bölümlerde olduğu gibi ilk ve acil yardım programı öğrencilerini de etkilemiş, öğrencilerin mesleki yetkinliğe ulaşmasında sorunlar oluşturabileceği düşüncesi meydana getirip kaygı düzeylerini arttırdığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Hastane öncesi acil sağlık hizmetlerinde ilk ve acil yardım teknikerleri, olay yeri güvenliğinin sağlanması, hastanın değerlendirilmesi, uygulanacak acil bakıma karar verilmesi, uygulamaları hızlı, tam ve eksiksiz bir biçimde gerçekleştirmesi ve sağlık kurumuna naklinin sağlanması gibi birçok işlevde etkin rol almaktadır. Bu kapsamda yürütülen çalışmada, pandemi

sürecine bağlı klinik uygulamalarını gerçekleştiremeyen ilk ve acil yardım öğrencileri; başta doğum eylemine yardımcı olma, entübasyon, travma gibi birçok uygulamayı yaparken korku yaşayacağını düşünmektedir. Öğrencilerin kaygısı orta düzeyde olup; kadınların, birinci sınıfların, mesleğe başlamak için kendisini hazır hissetmeyenlerin, uzaktan eğitimin teorik bilgisini olumsuz etkilediğini düşünenlerin, hastaya müdahale ederken korku yaşayacağını düşünenlerin, olumsuz deneyim yaşamaktan korkanların ve yapmaktan korktuğu klinik uygulamaların öğrencilerin kaygı düzeylerini etkilediği ya da bu öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

İlk ve acil yardım öğrencilerinin klinik uygulamaları yapmadan mesleki yaşama geçiş yaptığı pandemi dönemine bağlı yaşanan mesleki kaygılarının en aza indirilmesi, teorik bilgilerin ve uygulama becerilerinin artırılması; uygulama hatalarının önlenmesi ve hasta güvenliğinin sağlanması açısından çok önemlidir. Öğrencilere etkili baş etme yöntemleri ilkelerinin işe başlamadan önce oryantasyon eğitimlerinde yer verilmesi, kaygılarına yönelik psikolojik danışmanlık birimlerinden destek alınması ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi için klinik uygulama imkanlarının sağlanmasına yönelik stratejiler planlanarak uygulanması kaygılarının azalmasında faydalı olabilir. Ambulans rallilerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması, ilk ve acil yardım teknikerlerinin izlem ve katılımlarının desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılması, sertifika ve kurs programlarıyla becerilerin geliştirilmesi, yaşanan korku alanlarına ve kaygıya yönelik faydalı olabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Pandemiye bağlı araştırmanın online olarak gerçekleştirilmesi ve sadece üç üniversitenin İlk ve Acil yardım programında öğrenim gören öğrencilerde gerçekleştirilebilmesi araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Yazar Katkıları

EKG, ÖA, EYK, HÖ araştırma tasarımı; EKG, ÖA, EYK, HÖ veri toplama; EKG, ÖA, EYK, HÖ veri analizi; EKG, ÖA, EYK, HÖ makale yazımına katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını bildirmişlerdir.

KAYNAKLAR

Akbal, H, Akbal, Hİ. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim ile İlgili Yaşanan Sorunların Öğrenci Bakış Açısına Göre AHP Yöntemi ile İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (22), 533-546. <https://doi.org/10.47129/bartiniibf.795863>.

Aydın, A, Tiryaki, S. (2017). Üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik bir çalışma (KTÜ örneği). *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 17(4), 715-722. <https://doi.org/10.17475/kastorman.282559>.

Aygin, D, Gül, A, Danç, E. (2022). COVID-19 Enfeksiyonunun Hemşirelik Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, 5 (1), 1-18. <https://doi.org/10.54803/sauhsd.1023767>.

Ayla, T. (2019). 16. Paramedik eğitimi koordinasyon kurulu ve paramedik eğitim sempozyumu sonuç raporu. *Hastane Öncesi Dergisi*, 4 (2), 111-117.

Bat Tonkuş, M, Bakırhan, C. (2022). Uzaktan Eğitimin Uygulamalı Alanlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Anksiyete Düzeyine Etkisi. *Artuklu International Journal of Health Sciences*, 2 (1), 7-18. <https://doi.org/10.29228/aijhs.11>.

Bayar, K, Çadır, G, Bayar, B. (2009). Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya yönelik düşünce ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), 37-42.

Bıyık Bayram, Ş. (2022). Hemşirelik Öğrencilerinin Öz Yeterlik Algısı ile İnvaziv Hemşirelik Girişimlerini Yapma Durumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ve Klinik Uygulamaya İlişkin Görüşleri: Tanımlayıcı Araştırma. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 14(1), 94-105. <https://doi.org/10.5336/nurses.2021-82916>.

Bingöl, B. (2020). Peyzaj Mimarlığı Öğrencilerinin COVID-19 Sürecinde Acil Uzaktan Öğretim Üzerine Görüşleri: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (20), 890-897. <https://doi.org/10.31590/ejosat.805398>.

Çelik Eren, D, Korkmaz, M, Öz Yıldırım, Ö, Aydın Avcı, İ. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitime karşı tutum ve memnuniyet düzeyleri. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 24 (2), 246-254. <https://doi.org/10.17049/ataunihem.862820>.

Çelik İnce, S, Çelik Bekleviç, A. (2022). Covid-19 Pandemisinin Ameliyathane Hizmetleri Öğrencilerinin Eğitim ve Mezuniyet Sonrası Yaşamlarına Etkisine Yönelik Görüşleri: Kalitatif Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4 (6), 177-202. <https://doi.org/10.52875/caseh.980205>.

Çelikli, S. (2016). Kuruluştan Bugüne Paramedik Eğitiminde Standardizasyon Çabaları ve Kırılma Noktaları. *Hastane Öncesi Dergisi*, 1(2), 39-54.

Durgun, H, Can, T, Avcı, AB, Kalyoncuoğlu, B. (2021). Covid-19 sürecinde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ve kaygı düzeyleri. Dokuz Eylül Üniversitesi. *Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14 (2), 141-147. <https://doi.org/10.46483/deuhfed.824109>.

Erkut, E. (2020). Covid-19 Sonrası Yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi*, 10 (2), 125-133. <https://doi.org/10.2399/yod.20.002>.

Evgin, D, Çalışkan, Z, Caner, N. (2017). Sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzları. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 22-28. <https://doi.org/10.22312/sdusbed.280540>.

Gürbüz, P, Yetiş, G, Çırak, ZD. (2019). İlk ve acil yardım programı öğrencilerinin mesleki uygulamaları yapma ve yeterli hissetme durumlarının belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 7 (2), 170-177. <https://doi.org/10.33715/inonusaglik.628804>.

Han, F, Demirbilek, N. (2021). Üniversite öğrencilerinin covid-19 salgını süresince yürütülen zorunlu uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 182-203. <https://doi.org/10.35826/ijoess.2897>.

Işık, C, Küğcüm, G. (2021). Pandemi Sürecinde Klinik Uygulamadaki Ebelik Öğrencilerinin Kaygı Düzeyleri ile Akademik Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Medical Sciences*, 16(2), 132-140. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2021.16.2.1B0115>.

Jack, K, Hamshire, C, Harris, W. E, Langan, M, Barrett, N, Wibberley, C. 2018. "My mentor didn't speak to me for the first four weeks": Perceived unfairness experienced by nursing students in clinical practice settings. *J Clin Nurs*, 27, 929-938. <https://doi.org/10.1111/jocn.14015>.

Kedra, K, Kaltsidis, C. (2020). Effects of the covid-19 pandemic on university pedagogy: students'experiences and considerations. *European Journal of Education Studies*, 7(8), 17-30. DOI: <https://doi.org/10.46827/ejes.v7i8.3176>.

Keskin Kızıltepe, S, Kurtgöz, A. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisi sürecinde aldıkları uzaktan eğitime yönelik tutum ve görüşlerinin belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(74-8), 558-566. <https://doi.org/10.17719/jisr.11213>.

Küleççi Akyavuz, E, Çakın, M. (2020). Covid-19 Salgınının Eğitime Etkisi Konusunda Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Turkish Studies*, 15(4), 723-737. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44140>.

Kürtüncü, M, Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Covid-19 Özel Sayısı*, 2, 66-77.

Loch, C, Kuan, I, Elsalem, L, Schwass, D, Brunton, P, Jum'ah, A. (2021). COVID-19 and dental clinical practice: Students and clinical staff perceptions of health risks and educational impact. *Journal of Dental Education*, 85(1), 44-52. <https://doi.org/10.1002/jdd.12402>.

McKenna, L, Plummer, V. (2013). Indonesian student nurses' perceptions of stress in clinical learning: A phenomenological study. *Journal of Nursing Education and Practice*, 3(5), 56-65.

Özbay, Ö, Çınar, S. (2020). Views of nursing students on distance education. *Education Conference*, 37-45.

- Sarıbıyık, M. (2019). Mesleki Eğitimde +1 Uygulamalı Eğitim Modeli. SETA Yayınları. İstanbul.ss:4.
- Seven, M, Abban, S. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan hemşirelik eğitimi: Uluslararası deneyim. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 29-32.
- Sevinç Postacı E, Uysal İ, Ayтуğ Koşan AM, Toraman Ç. (2020). Developing an Occupational Anxiety Scale for Emergency Medical Service Professionals. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 19(58), 102-115. <https://doi.org/10.25282/ted.689108>.
- Şahin, T, Aslaner, H, Olguner Eker, Ö, Gokcek, MB, Dogan, M. (2020). Effect of COVID-19 pandemic on anxiety and burnout levels in emergency healthcare workers: a questionnaire study. *Research Square*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-32073/v1>.
- Sun, Y, Wang, D, Han, Z, Gao, J, Zhu, S, & Zhang, H. (2020). Disease prevention knowledge, anxiety, and professional identity during COVID-19 pandemic in nursing students in Zhengzhou, China. *Journal of Korean Academy of Nursing*, 50(4), 533-540.
- Tanhan, F, Özok, Hİ. (2020). Pandemi ikliminde Belirsizlik ve Psikolojik Yansımaları. Editörler Fuat Tarhan ve Halil İbrahim Özok. Pandemi ve Eğitim Kitabı.1. Baskı. Anı Yayıncılık. Ankara. ss:37-47.
- Taş, AS, Dalcı, BK. (2021). COVID-19 Pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinde mesleki güdülenme. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 418-424.
- Terzi, D, Akalın, RB, Erdal, B. (2020). Covid-19 salgınının sağlık alanındaki öğrencilerin eğitimine etkisi: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu örneği. *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 8(3), 279–287. <https://doi.org/10.37696/nkmj.751961>.
- Tuygar, ŞF. (2016). Paramedik Programı Öğrencilerinin Yaz Stajı Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 92-100.
- Uludağ, Ö. (2020). Koronavirüs enfeksiyonları ve yeni düşman: COVID-19. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 118-127. <https://doi.org/10.30569/adiyamansaglik.716011>.
- Umuzdaş, S, Baş, AH. (2020). Konservatuvar öğrencilerinin covid-19 salgını sürecindeki uzaktan eğitim ile ilgili algılarının ve deneyimlerinin araştırılması. *Yegah Musiki Dergisi*, 3 (2), 204-220.
- Wang, C, Pan, R, Wan, X, Tan, Y, Xu, L, Ho, CS, Ho, RC. (2020). Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1729. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>.
- Yolcu, HH. (2020). Koronavirüs (covid-19) pandemi sürecinde sınıf öğretmeni adaylarının uzaktan eğitim deneyimleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6 (4), 237-250.
- Yüksek Öğretim Kurulu. (t.y). COVID-19 Yükseköğretim yol haritası. Yükseköğretim Kurulu Covid-19 Bilgilendirme: <https://covid19.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/covid-19-yuksekogretim-yol-haritasi.pdf>, 06.04.2022

Zhang, W, Wang, K, Yin, L, Zhao, W, Xue, Q, Peng, M, ve ark. (2020). Mental health and psychosocial problems of medical health workers during the COVID-19 epidemic in China. *Psychotherapy and psychosomatics*, 89(4), 242-250. <https://doi.org/10.1159/000507639>.